

Nu er det i stedet endt med, at forfatterne ganske håndfast på vores allesammens vegne har taget stilling til, hvilken andel af udgifterne, der skaber velfærd, og hvilke, der ikke gør. 3/4 af aktiviteterne i sundhedsvæsenet anses for velfærdsskabende, mens den sidste 1/4 er defensive udgifter, der ikke skaber velfærd, og fordelingen er i øvrigt ens for hele 20 års perioden.

Begrundelsen for fastlæggelsen af de defensive udgifter er angiveligt, at det er udgifter til at behandle sygdomme, der ikke ville forekomme i tidligere samfund, hvor befolkningen levede et mindre stressende liv. Afgørende for at foretage justeringen er at vælge et basisår eller en basistilstand som sammenligningsgrundlag. Dette drøftes ikke i rapporten. Måske er det stenalderen, forfatterne har i tankerne? Da det er et indeks med 1970 som basisår, man ender op med, kunne man vel ligeså godt og måske noget enklere have anvendt 1970 som basisår også for vurderingen af sundhedsområdet? Betragtningen forudsætter imidlertid uanset valg af basisår, at man har en model for alle de faktorer, der påvirker sundhedstilstand og sundhedsudgifter, men en sådan er der ikke den mindste kontur af i rapporten.

På samme måde har man fastlagt, at 3/4 af udgifterne til folkeskole, gymnasium og erhvervsuddannelser er velfærdsskabende forbrug, mens resten er investering, der øger produktiviteten. For de videregående uddannelser er man uden nærmere argumentation nået frem til, at halvdelen er forbrug, og halvdelen er en investering. Tallene er på denne måde lagt åbent og hæderligt frem, men alligevel er det næppe helt betryggende.

Selvfølgelig kan der være en forbrugs-komponent i uddannelse, men der er ikke anvist nogen metode til at afdække størrelsen af dette forbrugsindhold. Man kunne godt have forventet, at man havde forholdt sig til den slags videnskabelige problemer i en rapport, der udgives af en forskningsenhed. Også opgørelsen af værdien af fritid og husholdningernes forbrug indeholder en række diskutabile valg. Man vælger at opgøre værdien af fritid ved hjælp af timelønnen efter marginalskat, sådan som det kan udledes af mikroteorien.

Men det er helt uforståeligt, at man i den empiriske opgørelse vælger 1980-skattesatsen for hele 20-årsperioden. Det eneste, der kan tale for det, må da vist være, at det er nemt! Der er unægtelig sket en del med den faktiske marginalskatteprocent fra 1970 til 1990.

På miljøområdet har man derimod gjort sig en betydelig umage, både når det gælder, hvad man vil måle, og hvilke metoder, der kan anvendes (inkl. de svagheder, der er forbundet med de anvendte værdisætningsmetoder). Det kan godt diskuteres, om man måler det rigtige. Konkret kunne f.eks. det helt centrale spørgsmål om det optimale forureningsomfang godt have været diskuteret mere indgående også i relation til den empiriske analyse, men der er under alle omstændigheder en masse interessante oplysninger vedrørende miljøforhold i denne del af rapporten.

Rapporten har sat fokus på de mange problemer ved at måle velfærd ved hjælp af nationalregnskabet. Forsøget på at opstille et korigeret velfærdsmål bør ikke være det sidste ord om den sag. Danmarks Statistik har kanoniseret Rockwool Fondens velfærdsindikator i den netop udkomne 50-års oversigt. Det kan den givetvis ikke holde til. Der er en række væsentlige problemer, som indtil videre er uløste – ikke mindst på det teoretiske og begrebsmæssige plan – og som forskningsenheden eller andre forhåbentlig vil gå i gang med i de kommende år. Bogen indeholder mange interessante opgørelser, der kan danne afsæt for den fortsatte søgen efter et kvantitativt mål for velfærd.

Jørgen Søndergaard
Socialforskningsinstituttet

Martin Paldam: *Grønlands økonomiske udvikling – Hvad skal der til for at lukke gabet?* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1994. 208 sider.

Der er tradition for, at fremtrædende danske udviklingsøkonomer før eller siden beskæftiger sig med Grønland. Sådan var det med G60-arkitekten Mogens Boserup, der i

Nu er det i stedet endt med, at forfatterne ganske håndfast på vores allesammens vegne har taget stilling til, hvilken andel af udgifterne, der skaber velfærd, og hvilke, der ikke gør. 3/4 af aktiviteterne i sundhedsvæsenet anses for velfærdsskabende, mens den sidste 1/4 er defensive udgifter, der ikke skaber velfærd, og fordelingen er i øvrigt ens for hele 20 års perioden.

Begrundelsen for fastlæggelsen af de defensive udgifter er angiveligt, at det er udgifter til at behandle sygdomme, der ikke ville forekomme i tidligere samfund, hvor befolkningen levede et mindre stressende liv. Afgørende for at foretage justeringen er at vælge et basisår eller en basistilstand som sammenligningsgrundlag. Dette drøftes ikke i rapporten. Måske er det stenalderen, forfatterne har i tankerne? Da det er et indeks med 1970 som basisår, man ender op med, kunne man vel ligeså godt og måske noget enklere have anvendt 1970 som basisår også for vurderingen af sundhedsområdet? Betragtningen forudsætter imidlertid uanset valg af basisår, at man har en model for alle de faktorer, der påvirker sundhedstilstand og sundhedsudgifter, men en sådan er der ikke den mindste kontur af i rapporten.

På samme måde har man fastlagt, at 3/4 af udgifterne til folkeskole, gymnasium og erhvervsuddannelser er velfærdsskabende forbrug, mens resten er investering, der øger produktiviteten. For de vidtgående uddannelser er man uden nærmere argumentation nået frem til, at halvdelen er forbrug, og halvdelen er en investering. Tallene er på denne måde lagt åbent og hæderligt frem, men alligevel er det næppe helt betryggende.

Selvfølgelig kan der være en forbrugs-komponent i uddannelse, men der er ikke anvist nogen metode til at afdække størrelsen af dette forbrugsindhold. Man kunne godt have forventet, at man havde forholdt sig til den slags videnskabelige problemer i en rapport, der udgives af en forskningsenhed. Også opgørelsen af værdien af fritid og husholdningernes forbrug indeholder en række diskutabile valg. Man vælger at opgøre værdien af fritid ved hjælp af timelønnen efter marginalskat, sådan som det kan udledes af mikroteorien.

Men det er helt uforståeligt, at man i den empiriske opgørelse vælger 1980-skattesatsen for hele 20-årsperioden. Det eneste, der kan tale for det, må da vist være, at det er nemt! Der er unægtelig sket en del med den faktiske marginalskatteprocent fra 1970 til 1990.

På miljøområdet har man derimod gjort sig en betydelig umage, både når det gælder, hvad man vil måle, og hvilke metoder, der kan anvendes (inkl. de svagheder, der er forbundet med de anvendte værdisætningsmetoder). Det kan godt diskuteres, om man måler det rigtige. Konkret kunne f.eks. det helt centrale spørgsmål om det optimale forureningsomfang godt have været diskuteret mere indgående også i relation til den empiriske analyse, men der er under alle omstændigheder en masse interessante oplysninger vedrørende miljøforhold i denne del af rapporten.

Rapporten har sat fokus på de mange problemer ved at måle velfærd ved hjælp af nationalregnskabet. Forsøget på at opstille et korrigeret velfærdsmål bør ikke være det sidste ord om den sag. Danmarks Statistik har kanoniseret Rockwool Fondens velfærdsindikator i den netop udkomne 50-års oversigt. Det kan den givetvis ikke holde til. Der er en række væsentlige problemer, som indtil videre er uløste – ikke mindst på det teoretiske og begrebsmæssige plan – og som forskningsenheden eller andre forhåbentlig vil gå i gang med i de kommende år. Bogen indeholder mange interessante opgørelser, der kan danne afsæt for den fortsatte søgen efter et kvantitativt mål for velfærd.

Jørgen Søndergaard
Socialforskningsinstituttet

Martin Paldam: *Grønlands økonomiske udvikling – Hvad skal der til for at lukke gabet?* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1994. 208 sider.

Der er tradition for, at fremtrædende danske udviklingsøkonomer før eller siden beskæftiger sig med Grønland. Sådan var det med G60-arkitekten Mogens Boserup, der i

1963 udgav sit værk om Økonomisk Politik i Grønland, og nu har også professor Martin Paldam ydet et opsigtsvækkende bidrag. Det er sket i form af ovennævnte bog og en række artikler i bl.a. Nationaløkonomisk Tidsskrift. Martin Paldams arbejde, som Rockwool Fonden har finansieret, har provokeret mange, hvilket utvivlsomt også var hensigten. Men det er uheldigt, at debatten i det forløbne år, siden bogen blev offentliggjort, skulle blive så polariseret og bitter, som tilfældet har været. Det var da også med en vis tøven, jeg accepterede at anmelde denne nye bog. Når jeg alligevel ikke kunne lade være, skyldes det, at Martin Paldams bidrag er spændende, og at han energisk har givet sig i kast med en række både fagligt udfordrende og politisk ømtålelige emner.

Martin Paldam gør allerede i sit forord opmærksom på, at hans ærinde er analysen af det lange løb. De 14 kapitler i hans bog tager således ikke udgangspunkt i kortsigtet konjunktur-analyse, men derimod i den økonomiske transition, som fattige lande typisk må gennemløbe, før de bliver rige. Forfatteren påpeger rigtigt, at bevægelsen fra en økonomi præget af en traditionel lav-produktivitets sektor til en moderne økonomi med ensartet høj produktivitet på tværs af sektorer altid indebærer dybtgående samfundsomvæltninger. At der er store sociale omkostninger forbundet med sådanne processer overrasker derfor ikke en økonom som Martin Paldam, der bl.a. kan trække på ophold i 60 lande gennem de sidste otte år som en del af sit omfattende erfaringsgrundlag.

Samtidig bør det ikke forbigå læserens opmærksomhed, at Paldam er påpasselig med at påpege, at udviklingsprocessen i mange år gik særdeles fint i Grønland. Ja, den så længe ud til at blive en succes, konkluderes der på s. 60. Det siges endvidere, at ca. 4/5 af den nødvendige urbanisering og hele den demografiske transition samt halvdelen af den nødvendige tilpasning af undervisningsniveauet er tilbage-lagt, og at de sociale omkostninger har været små i såvel historisk som internationalt komparativt perspektiv. Alligevel er det oplagt, at forfatteren er alvorligt bekymret for fremtiden, og bogens hovedbudskab er med hans egne ord, at Grønland har et ekstremt økonomisk system, der er dømt til at gå i stå. Grønland er i en

anden formulering nået til enden af den vej, landet hidtil er kørt ad.

Paldams nye bog er som nævnt disponeret i 14 kapitler, der foruden indledning (kap. 1) og en efter mit skøn overflødig sammenfatning (kap. 2) omfatter tre hoveddele (den grønlandske økonomi (kap. 3-5), de vigtigste sektorer (kap. 5-8) og baggrund og teori (kap. 9-12)) samt fem fremtidsscenarier (kap. 13) og nogle konklusioner (kap. 14). I kap. 1 præciseres det allerede i bogens undertitel omtalte gab som forskellen mellem Grønlands absorption (dvs. et forbrug på dansk niveau plus investeringerne) og landets langt mindre egenproduktion. Gabet er hidtil blevet lukket med et bloktilskud fra Danmark på 60.000 kr. pr. grønlander om året, og Paldam fremhæver, at denne konstruktion er enestående. Det ville her have været interessant, om forfatteren havde sammenlignet med størrelsen på de transfereringer, der finder sted til f.eks. de mindre udviklede regioner eller erhverv indenfor EU. Men hvorom alt er, det er oplagt, at det på ingen måde bliver nogen let sag for Grønland at fortsætte udviklingen henimod det, Paldam kalder et almindeligt højindkomstland.

Opgavens vanskelighed understreges for det første af, at det reelle gab, der skal lukkes er langt større end forskellen på den disponible nationalindkomst og Grønlands aktuelle BNP. Grønland ville nemlig, som påvist i kap. 3, producere langt mindre end det nuværende BNP, hvis det ikke fik noget tilskud. Men hertil kommer, som det fremgår af de nye nationalregnskabsstal, der præsenteres for første gang i kap. 4, at gablukningen, der længe gik godt, vendte i 1980'erne. Dynamikken forsvandt ifølge Paldam helt ud af den grønlandske økonomi, dels fordi Grønlands udvikling især har været indenfor sektorer (specielt fiskeriet), der stort set er udnyttet til det yderste, og dels fordi Grønland er blevet alvorligt inficeret med den »hollandske syge« som følge af de store bloktilskud.

Uden at gå i detaljer hermed kan det bemærkes, at Paldam identificerer to symptomer af den tilskudsskabte »syge« som særligt afgørende: (i) en meget rig offentlig sektor, og (ii) et højt omkostningsniveau. Disse to karakteristika bevirker i forening, dels at det grøn-

landske prisniveau ligger langt over det niveau, der kan begrundes med transportomkostninger mv., og dels at staten (og dets store monopoler) kommer til at stille sig hindrende i vejen, så alle almindelige private erhvervsspirer kvæles. Paldam karakteriserer dette som automatisk socialisme. Han forholder sig dog ikke til de igangværende omstruktureringer af de store monopoler, og den dynamik, andre mener, så småt er ved at blive etableret i Grønland.

Paldam uddyber gab-lukningsproblematikken i kap. 4, hvor han får estimeret beskæftigelsesproblemet reelle nuværende og fremtidige omfang på overbevisende måde. I kap. 5 gennemgås desuden en illustrativ købekraftsanalyse, der viser, at kronen kan vurderes til at være ca. 22% mindre værd i Grønland end i Danmark. Dette er klart i modstrid med den gængse erfaring, at jo fattigere et land er, des højere er den interne købekraft af landets valuta i forhold til valutakursen, så Paldam gør korrekt opmærksom på, at denne ubalance bør vække til bekymring. Den er nemlig endnu et udtryk for, at grønlandsk producerede varer, der ikke er baseret på eksistensen af en betragtelig ressourcerente, savner konkurrenceevne som følge af »hollandsk syge«.

Kapitlerne 6, 7 og 8 er på mange måder de mest velskrevne og let tilgængelige i bogen, der har som sit erklærede mål at nå ud til en bred kreds af mennesker, der omfatter alle, der interesserer sig for Grønland og samfundsforhold. Forfatteren demonstrerer i disse tre kapitler, at han har et skarpt øje for at vurdere udviklingspotentialerne i de forskellige sektorer, der indgår i den grønlandske økonomi, og hans gennemgang giver stof til eftertanke. At bygde/fanger sektoren producerer under 1% af BNP, samtidig med at den udgør ca. 15% af arbejdsstyrken, og derfor må subsidières kraftigt for at opnå en acceptabel levestandard, er blot ét af eksemplerne herpå. Et andet er den velvalgte advarsel om ikke at tillægge minedriften for stor betydning i den fremtidige udviklingsplanlægning, selvom sektorens potentielle bidrag naturligvis bør inddrages så vidt muligt.

Den tredje hoveddel i bogen, som forsøger at analysere Grønlands problemer fra fire me-

get forskelligartede teoretiske udgangspunkter, er derimod sværere at bedømme. Det er afgjort forfriskende, at Paldam i kap. 9 giver sig i kast med såvel økonomiske systemteorier som kulturteorier, der går under betegnelserne naturfolk- og paternalisme-teorieme. Det er også interessant at få indsigt i Færøernes, Islands og de canadiske inuiters økonomiske forhold i kap. 10, og oversigten over udviklingsstrategier for meget små lande i kap. 11 indeholder mange nyttige observationer. På den anden side er det som om, Paldam ikke rigtig bruger den kulturteoretiske indsigt til noget, og det samme kan faktisk siges om gennemgangen af de Norrøne økonomier. Hertil kommer, at kapitlet om udviklingsstrategier er meget sammensat. Den omfattende og yderst komplekse litteratur om henholdsvis udviklingsmønstre og udad- kontra indadvendt udvikling gennemgås på 3-4 sider hver, og selvom der siges meget fornuftigt om den offentlige sektor, er gennemgangen noget spredt.

Jeg bed i kap. 11 specielt mærke i kommentarerne om SAS' oplagt urimelige monopolstilling og overvejelserne om ensprissystemet og forsyningspligten og de deraf følgende vanskeligheder ved at gennemføre fornuftige driftsøkonomiske beregninger. Her er der oplagte problemer, men Paldam kunne med fordel have uddybet sit syn på den af Verdensbanken anbefalede politik omkring privatiseringer, og tilsvarende savnes en analyse af sammenhængen mellem bygdepolitikken og ensprissystemet.

Endelig er der hele kapitel 12, som diskuterer, hvordan man skal drive en fiskeriøkonomi. Paldam gennemgår kyndigt, hvordan fisk efterhånden er blevet et knapt gode med ressourcerente, og han bruger dette samt ræsonnementer fra den politiske økonomi til at argumentere, at der er tendens til kraftig cyklik i fiskeriet. Ja, det siges endda, at alle fiskerierationner fra tid til anden kommer til at overfiske, og derfor må igennem en bestandskollaps og efterfølgende fiskerikrise. Analysen er teoretisk spændende, og den er oplagt relevant for Færøerne. Det sandsynliggøres imidlertid ikke, at den kaster lys over den grønlandske case. Tværtimod falder det i øjnene, at den grønlandske virkelighed ikke blot glider i baggrun-

den, men faktisk helt forsvinder. Det er ikke helt rimeligt, for netop på fiskeriområdet har Grønland i det store og hele »opført sig pænt« og søgt at hindre overfiskeri gennem regulering af fangstkapaciteten. Det ville her have været interessant at stille denne adfærd op mod hypotesen, at cykler er uundgåelige, og samtidig brugt dette udgangspunkt til at sætte de forskellige løsningsmodeller, der gennemgås, i perspektiv. Kap. 12 fremtræder på denne baggrund lidt svævende i forhold til de øvrige kapitler, og læseren forbliver usikker på, hvad forfatteren egentlig stræber efter at vise i forhold til Grønland.

Bogens to afsluttende kapitler trækker på udmærket vis linieme op i fem scenarier, og spirekvælningen af privat initiativ identificeres igen som en automatisk og uundgåelig konsekvens af bloktilskuddet og den hermed forbundne automatiske socialisme.

Vi når altså vidt omkring på blot 200 sider, så det er oplagt, at analysen ikke alle steder kan være lige detaljeret. Dette er på én gang både bogens styrke og dens svaghed. Det kalejdoskopiske perspektiv er yderst tiltrækkende for den læser, som gerne vil se de store linier. Samtidig er der masser af interessante tal til belysning heraf, og det er ganske karakteristisk, at Paldam på s. 113 udbryder, at hvad man har brug for er tal. Men forfatteren viger trods bogens titel i det store hele tilbage fra at anvise mere konkret beskrevne politikker til at forbedre Grønlands fremtidsperspektiver. Paldam er tydeligvis en stærk tilhænger af markedsøkonomi, og han mener utvivlsomt, at der bør liberaliseres og privatiseres i stor udstrækning for at få gang i den grønlandske økonomi. Hvordan dette skal gøres, siges der dog ikke så meget om i bogen, selvom der i de afsluttende bemærkninger gøres enkelte interessante tilløb.

Det skal i denne forbindelse for fuldstændighedens skyld bemærkes, at jeg blev en anelse bekymret, da jeg på s. 193 læste, at »dersom man fulgte Fremskridtspartiets politik ville det ikke føre til en hurtig opblomstring af det pri-

vate erhvervsliv. Det er på den anden side klart, at det meget vel kan være den eneste vej« (min kursivering). Hvilken konklusion, læseren skal drage her, er ikke helt oplagt, specielt ikke da ord som automatik, politisk logik og uundgåelig bruges ret så ofte tidligere i bogen i forbindelse med diskussionen af de dynamiske effekter, der opstår i økonomier, der får tilskud udefra. Det må dog samtidig understreges, at Paldam har gjort det helt klart i sin bog, at han på ingen måde ønsker at blive taget til indtægt for de, der mener, at bloktilskuddet kan eller bør fjernes uden videre. Hertil er han alt for opmærksom på de sociale og politiske konsekvenser.

Grønland har en usædvanlig og meget spændende økonomi, heri har Martin Paldam aldeles ret. Han har også fået identificeret en række centrale årsagssammenhænge i sin analyse af, hvordan denne økonomi fungerer, og hvad der sker og – måske bedre – ikke sker. Han har derved formået at bibringe debatten om Grønlands fremtid et forfriskende pust. Jeg er således uenig med Landsstyreformand Lars Emil Johansen, som i et interview i februar 1995 i Atuagagdliutit (Grønlandsposten) gav udtryk for, at Paldams bog er dødkedelig at læse.

Det ville imidlertid efter min opfattelse have styrket bogen og dens gennemslagskraft, hvis flere af de teoretiske kapitler var blevet strammet op, hvis regnestykkerne var blevet gjort noget mere tilgængelige for den almindelige læser, hvis der var blevet gjort mere ud af, hvad Paldam mener, der kan gøres for at undgå eller i al fald mindske den »hollandske syges« symptomer, og hvis samspillet mellem den offentlige og den private sektor og mulighederne for at forbedre dette i den grønlandske sammenhæng havde været mere i fokus.

Finn Tarp
Økonomisk Institut
Københavns Universitet